

54. Шуба О. Церковні пам'ятки як загальнонаціональні культурні надбання // Пам'ять століть. – 1996. – №3.

Summary

The article is devoted to historiographical scorch of the problem of the formation of the state policy concerning the cult memorials in the 1950-60-ss of the XX century. An attempt has been done to enlighten the basic approaches of the scientists to studying this point.

Л. В. Корнійчук

ДІЯЛЬНІСТЬ АРКАДІЯ ЖУКОВСЬКОГО В НАУКОВОМУ ТОВАРИСТВІ ІМ. ШЕВЧЕНКА В ЄВРОПІ

Аркадій Іларіонович Жуковський значну частину життя присвятив праці в Науковому товаристві імені Шевченка в Європі (далі – НТШ в Європі). Досить плідною була його організаційна діяльність в Товаристві, яка полягала у підготовці і проведенні конференцій. НТШ в Європі – це одна із складових частин відновленого в еміграції в 1947 році НТШ з керівним органом – Головною Радою, пізніше переіменованою на Світову Раду НТШ. НТШ в Європі спочатку носило назву “Європейський відділ”, згодом – “автономно-крайове”, а з 1955 року – “окреме НТШ”, яке розташувалось в Сарселі [1, с. 640].

Відновлення діяльності НТШ в Європі відбулось з ініціативи Володимира Кубійовича і останнього голови НТШ у Львові Івана Раковського. 30 березня 1947 року в Мюнхені було скликано Загальні Збори колишніх членів НТШ, на яких відновлено діяльність Товариства під керівництвом попереднього голови Івана Раковського. Спочатку головний осередок НТШ розташовувався в Мюнхені, але влітку 1948 р. внаслідок зміни німецької валюти в Товаристві виникла фінансова криза. Фонди НТШ втратили свою вартість, значну суму було заблоковано банками, зменшилась кількість пожертвувачів в зв'язку із загальною фінансовою кризою в країні. В цей час з допомогою апостольського візитатора єпископа Івана Бучка був придбаний будинок для приміщення Товариства. Будівля розташовувалась в Сарселі, за сімнадцять кілометрів на північ від центру Парижу. Тут з початку 50-х років розпочалась діяльність осередку НТШ в Європі [2, с. 85]. З відновленням у 1989 році діяльності НТШ у Львові фактичним науковим центром став Львів. В 1994 році здійснено зміну структури НТШ: поділено на крайову і секційну, а Головну Раду перетворено на Світову Раду Наукового товариства імені Шевченка [3, с. 10].

Наукова діяльність Товариства проводилась у секціях, які мали у своєму складі комісії. В НТШ існували секції: Історично-філософська, Філологічна, Математично-природописно-лікарська. Згодом останню секцію поділено на дві: Математично-фізичну і Хімічно-біологічно-лікарську. Культурна праця Товариства велась у вигляді організації наукових конференцій, доповідей, виставок. Ще одним напрямком в діяльності НТШ в Європі можна визначити науково-видавничу сферу, а також облаштування спеціалізованої бібліотеки, призначеної для наукових досліджень членів Товариства.

Важливою була діяльність НТШ у виданні словникової частини “Енциклопедії українознавства” (11 томів), англомовних – “Ukraine. A Concise Encyclopaedia” (2 томи), “Encyclopedia of Ukraine” (5 томів), а також “Енциклопедії сучасної України” і “Енциклопедії української діаспори”. Крім енциклопедичних видань з'явилась низка серійних видань, зокрема, “Записки НТШ” і “Бібліотека українознавства”. Також Товариство видавало офіційні бюлетені – “Вісті НТШ в Європі” і “Вісті із Сарселю”.

На даний час відсутні публікації, присвячені висвітленню діяльності А. Жуковського в НТШ в Європі. Проте в ряді статей, що окреслюють життя та діяльність вченого, присутні згадки про працю Аркадія Іларіоновича в Товаристві. Зокрема, стаття Д. Яремчука “75-річчя проф. Аркадія Жуковського” [4, с. 3] коротко окреслює основні досягнення дослідника в галузі історичної науки і містить вказівку на його участь у діяльності НТШ в Європі. В статті Л. Винара та А. Атаманенко [5, с. 397-408] здійснено найповніший виклад біографії А. Жуковського, а також подано стислий аналіз основних напрямків його діяльності, в тому числі мова йде і про працю в Товаристві. Важливою є праця А. Жуковського “Нарис історії Наукового товариства імені Шевченка в Європі” [3]. Вона насамперед розкриває основні етапи діяльності НТШ в Європі і містить вказівки на участь в окремих заходах, організованих Товариством, А. Жуковського. Окремі аспекти діяльності Товариства можна прослідкувати в рубриці “Вістей НТШ в Європі” “Хроніка важніших подій НТШ між XVI і XVII Загальними Зборами (9 вересня 2000 – 27 січня 2005)” [6, с. 5-10].

Метою даної статті є на основі доступних джерел окреслити основні напрямки роботи Аркадія Жуковського в Товаристві, зокрема, висвітлити його роль у налагодженні франко-українських культурних зв'язків, а також його участь в організації ефективної роботи Товариства по проведенню

конференцій. Варто зазначити, що оскільки подібного дослідження не робилось раніше, то робота можливо носитиме фактографічний характер.

У 1959 – 1963 рр. при НТШ в Європі було створено фінансово-видавничу комісію, очолену О.М. Левенцем, а секретарем було обрано А. Жуковського, який на цей час також став і членом управи Товариства. З цього часу починається період його активної діяльності в Товаристві. Згодом виявилося, що комісія в певній мірі дублювала роботу самої управи і тому вона перестала діяти [3, с. 21].

На шостих Загальних зборах НТШ в Європі, що проходили 6 липня 1968 р. відбулися зміни у складі управи. З огляду на те, що генеральний секретар В. Янів, який виконував ці обов'язки з часів заснування Товариства, був обраний ректором Українського вільного університету (далі – УВУ) і не міг надалі виконувати обов'язки секретаря, цю посаду зайняв А. Жуковський [3, с. 26]. На своїх загальних зборах 31 березня 1969 р. Українська Суспільна Опіка (УСО, Service Social Ukrainien), яка є юридичним власником осередку НТШ у Сарселі, обрала А. Жуковського заступником голови УСО (голова – п. Декамп), із зобов'язанням займатися домом НТШ у Сарселі [3, с. 27].

У грудні 1970 р. до дирекції Історично-філософичної секції відділу НТШ в Європі звернулася проф. Н. Полонська-Василенко з рекомендацією і пропозицією підвищити А. Жуковського до ступеня дійсного члена НТШ [5, с. 400]. А вже 12 березня 1971 року О. Оглоблин заявив, що цілком підтримує рекомендацію і пропозицію Н. Полонської-Василенко [7, с. 91]. 1972 р. А. Жуковський був обраний дійсним членом НТШ в Європі, в цьому ж році 6 травня він став членом Історично-філософичної секції НТШ, а 28 березня 1973 р. був обраний її секретарем.

В зв'язку із смертю заступника голови НТШ в Європі О. Кульчицького, у квітні 1980 р. на цю посаду було обрано Аркадія Іларіоновича, який ким того виконував обов'язки наукового секретаря і другого заступника голови (першим заступником був В. Янів) [3, с. 32]. В цей час Аркадій Іларіонович займався організацією і проведенням засідань Історико-філософичної секції НТШ, а також представляв Товариство на зборах поза Сарселем. 10 липня 1982 р. відбулась сесія Головної Ради в Нью-Йорку і збори Історично-філософичної секції, на яких НТШ в Європі представляв А. Жуковський. На Головній Раді переглянуто статут Головної Ради і обрано нове її керівництво. На Загальних зборах Історично-філософичної секції директором обрано В. Маркуся, а дирекцію ухвалено перенести до США, хоча фактично секція ще два роки залишалася в Європі, де перебував В. Маркус і секретар секції – А. Жуковський.

2 листопада 1985 року помер тодішній голова НТШ в Європі В. Кубійович і розпочався період розподілу функцій, які раніше виконував вчений. Насамперед йшлося про працю НТШ, про “Енциклопедію українознавства”. Праця над “Енциклопедією українознавства-2” українською мовою наближалася до завершення і її подальше редагування залишилось за сарсельською групою на чолі з Аркадієм Іларіоновичем [3, с. 37]. Редакцію англійської “Енциклопедії українознавства-2” було перенесено в Торонто, куди на наради кілька разів їздив і А. Жуковський, а також в Нью-Йорк на конференцію, присвячену 85-літтю В. Кубійовича, і в червні 1985 до Бавнд-Бруку на конференцію, присвячену 1000-літтю хрещення Руси-України [8, с. 198].

У вересні 1985 р. у Нью-Йорку відбулися чергові Загальні збори Історично-філософичної секції, на яких вирішено, що осередком секції надалі залишається НТШ в Європі у Сарселі: директор – В. Маркус, а заступник директора і виконавчий секретар А. Жуковський [3, с. 39]. 25 квітня 1987 р. відбулись XII Загальні збори НТШ в Європі, на яких уже головував А. Жуковський.

З цього часу безпосередньо під керівництвом вченого починається діяльність членів Товариства в напрямку налагодження ефективного функціонування Установи. На Загальних зборах НТШ А. Жуковський постійно звітував про проведену роботу і вказував на основні напрямки майбутньої діяльності Товариства. Так, 6-7 жовтня 1990 р. в Сарселі відбулись XIII Загальні збори НТШ, на яких про діяльність Управи НТШ в Європі і працю Інституту “Енциклопедії українознавства” звітував А. Жуковський. Він подав дані про подальші плани організаційної і видавничої праці НТШ. Збори обрали керівні органи і головою Товариства обрано Аркадія Іларіоновича [9, с. 243].

17 травня 1997 року відбулись XV Загальні збори Товариства, на яких обрано нову управу НТШ в Європі на чолі вже не з Аркадієм Жуковським, який подав звіт про наукову і адміністративну діяльність Установи та про працю редакції “Енциклопедії сучасної України”, а з Данилом Гусаром Струком. Аркадій Іларіонович був обраний заступником голови Товариства і 26-30 жовтня 1998 р. у Львові взяв участь у відзначенні 125-ліття НТШ. Але в зв'язку з тим, що 19 червня 1999 року в Мюнхені помер голова НТШ в Європі – В. Кубійович, згідно зі Статутом, головування перебрав А. Жуковський. Відтак він повинен був репрезентувати Товариство на з'їздах його регіональних представництв.

Зокрема, 30 березня – 1 квітня 2000 року в приміщенні УВУ відбулася звітно-виборна сесія Світової Ради Наукових товариств імені Шевченка, на якій територіальний центр НТШ в Європі представляли Аркадій Жуковський та Іван Музичка. Учасники сесії провели вибори Президії Світової Ради НТШ. В її оновлений склад увійшли наступні науковці: Л. Рудницький – президент; О. Романів – генеральний секретар; віце-президенти: М. Жулинський, В. Мацьків, О. Біланюк, В. Стойко та А. Жуковський, скарбник – Ю. Курис [6, с. 5].

Оскільки Аркадій Іларіонович знову перебрав на себе головування в Товаристві, він в черговий раз на XVI Загальних Зборах, що відбулись 9 вересня 2000 р. у Сарселі, звітував про адміністративно-організаційну, наукову та видавничу діяльність НТШ в Європі та про працю редакції "Енциклопедії сучасної України". На зборах також обрано нові керівні органи Установи, а головою управи залишився Аркадій Іларіонович [10, с. 10].

Варто зазначити, що А. Жуковський брав активну участь в підготовці періодичних видань НТШ в Європі. Разом з І. Поповичем він був редактором 19-26 частин "Вістей НТШ в Європі", офіційного органу товариства, що виходив з 1952 року (ч. 1-18 редагував В. Янів). Аркадій Іларіонович був також автором вступних статей видання "Вісті із Сарселю", перше число яких з'явилося в грудні 1963 р.

Серед видань, здійснених НТШ в Європі, варто вказати на праці, підготовлені Аркадієм Іларіоновичем. У травні 1978 р. за сприяння НТШ було видано "Карту України" (в масштабі 1:2000000) українською і англійською мовами, яку підготували В. Кубійович і А. Жуковський. До карти додано пояснювальну брошуру з даними про Україну і докладним індексом [3, с. 33]. У 1988 році спільно з академічним видавництвом Петра Белея і Українською Автокефальною Православною Церквою в Австралії НТШ в Європі здійснило перевидання "Требника" Петра Могили. Упорядником, укладачем передмови і вступного слова був Аркадій Жуковський. Також видано такі праці вченого як "Коротка історія України" (1997 р.), "Франція та Україна" (1998 р.), "Нарис історії Наукового товариства імені Шевченка в Європі" (2000 р.) та ін. У франкомовній антології "Європейська літературна спадщина" Аркадій Жуковський є автором статей про творчість Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, а також він підготував до видання вибрані переклади творів цих письменників [6, с. 8].

Аркадій Іларіонович працював також в напрямку налагодження співробітництва НТШ з іншими науковими установами діаспори. Така робота була в основному спрямована на організацію і проведення конференцій та виставок. Так, 29 листопада 1959 р. для відзначення 70-ліття проф. О. Шульгина було організовано конференцію Українським академічним товариством та НТШ в Європі, на якій А. Жуковський виголосив доповідь "Політична й громадська діяльність О. Шульгина" [11, с. 15]. 13-18 березня 1961 р. Аркадій Іларіонович організував ювілейну виставку видань творів та перекладів Тараса Шевченка в залі Інституту славистичних студій. З нагоди виставки вийшов згаданий вище бібліографічний покажчик "Шевченкіана в бібліотеках Парижу", укладений А. Жуковським [12, с. 18].

Спільно з бібліотекою імені С. Петлюри НТШ в Європі 17 квітня 1988 р. організувало виставку церковно-релігійної книжки. Члени управи Товариства – А. Жуковський, К. Дмитрович і В. Косик – взяли участь у конгресі СКВУ в листопаді 1988 р. у Торонто. Аркадій Іларіонович виголосив на ньому доповідь на тему: "Підсумки відзначення тисячолітнього ювілею хрещення Руси-України". Під час конгресу СКВУ відбулися Загальні збори Наукової Ради при СКВУ, у яких Жуковський теж брав участь [13, с. 278].

Крім того НТШ в Європі ініціювало і спільно із Новою Сорбонною і Державним інститутом східних мов і цивілізацій (INALCO) організувало П'ятий міжнародний французько-український колоквиум на тему "Козаки – історична доля, літературні та мистецькі представлення", що відбувся 6-8 червня 1991 року у Сорбонні і в INALCO [3, с. 44]. 9 червня 1991 року для відзначення 125-ліття від дня народження М. Грушевського НТШ в Європі спільно з Українським історичним товариством провело в Парижі ювілейну конференцію [3, с. 45]. Активну участь в організації конференцій брав А. Жуковський.

Для налагодження практичного співробітництва у червні 1991 року Аркадій Жуковський взяв участь у Загальних зборах Фундації приятелів "Енциклопедії України" в Нью-Йорку, а пізніше в Фундації "Енциклопедії України" в Торонто. Обидві фундації зобов'язалися допомагати Сарсельському осередку в завершенні одинадцятого тому "Енциклопедії українознавства-2", частково також у перевиданні "Енциклопедії українознавства-1" та "Енциклопедії українознавства-2" в Україні та допомагати редакції "Енциклопедії українознавства-3". Ця допомога передбачалась до кінця 1997 року.

Для налагодження зв'язків з відновленим 1989 р. НТШ у Львові, у січні 1990 р. НТШ в Європі за посередництвом Головної Ради отримало запрошення взяти участь у Першій науковій сесії Товариства, що відбувалась у Львові 16 – 17 березня 1990 р. Управа НТШ в Європі вирішила вислати свого спостерігача, яким обрано А. Жуковського. За пізнішим його звітом стало відомо, що в сесії взяло участь близько 700 учасників з України та діаспори. Загальна тема сесії "НТШ та національне відродження" була покликана роз'яснити спрямування Львівського НТШ. Після доповіді А. Жуковського "Діяльність Інституту "Енциклопедії українознавства" при Європейському НТШ" у резолюціях сесії попередньо планувалося підготувати друге видання "Енциклопедії українознавства". Але вирішено фототипічним способом перевидати великим тиражем 10-томник. Після наукової сесії зав'язуються міцні контакти між Львовом і Сарселем [3, с. 40].

Найбільш масштабними заходами, проведеними за сприяння та участі А. Жуковського були конференції, присвячені таким видатним діячам як Тарас Шевченко, Михайло Грушевський, Андрей Шептицький, Петро Могила, Володимир Кубійович, а також з нагоди чотирьохсотліття прийняття Берестейської унії. Зокрема, НТШ було представлено на конференції про митрополита Андрея Ше-

птицького, організованій Католицьким Університетом у Ліоні 19 січня 1995 р., де вчений виголосив доповідь “Листи митрополита Андрея Шептицького до православної інтелігенції”, а 17 січня 1996 р. – доповідь на тему: “Берестейська унія та її наслідки до 1900 року” [14, с. 10].

15-20 травня 1995 року Аркадій Жуковський взяв участь у Міжнародному Науковому Конгресі у Львові, що був присвячений 400-річчю прийняття Берестейської унії. На Конгресі він прочитав доповідь “Участь митрополита Петра Могили в унійних спробах першої половини XVII ст.” 16 січня 1996 р. Апостольський Екзархат Українців у Франції у співпраці з Католицьким Інститутом у Парижі організував конференцію, яка теж була присвячена цьому ювілею і, на якій голова НТШ виступив з доповіддю “Доля Української Греко-Католицької Церкви в часі 1647 – 1944”, а на конференції в Мюнхені він виголосив доповідь “Переслідування Греко-Католицької Церкви російським урядом і православною церквою” [14, с. 10].

В десяту річницю смерті проф. Володимира Кубійовича управа НТШ в Сарселі вшанувала пам'ять покійного голови Товариства соборною панахидою і тризною 4 листопада 1995 р. Слово пам'яті покійного на цих заходах виголосив А. Жуковський, який відмітив роль В. Кубійовича у виданні “Енциклопедії українознавства” і прозвітував про закінчення видання цього проекту та його англomовного варіанту [14, с. 13].

З нагоди 135-ліття Тараса Шевченка НТШ провело кілька заходів в Парижі, зокрема, на конференції 23 березня 1996 р., де серед інших учасників доповідав Аркадій Іларіонович з темою “Культ Шевченка на Україні”. На запрошення Київського Національного Університету, Міністерства освіти України, Інституту археографії НАН України, Всеукраїнського Культурно-Наукового Фонду Т. Шевченка і Фундації ім. О. Ольжича, провідні члени НТШ в Європі 20-22 травня 1996 р. взяли участь у Міжнародній науковій конференції “Тарас Шевченко і національно-визвольні змагання українського народу” в Києві. В конференції взяв участь Аркадій Іларіонович і виголосив доповідь на тему “Культ Шевченка на Буковині” [14, с. 12].

Низку заходів провело НТШ в Європі для вшанування 400-річчя від дня народження церковного і культурного діяча митрополита Петра Могили. Це, зокрема, участь представників Товариства у Міжнародній конференції “Петро Могила – богослов, церковний і культурний діяч”, організованій 13-14 січня 1994 р. Києво-Могилянською Академією та Інститутом філософії НАН України, а також міжнародній науковій конференції, організованій цим університетом 15 жовтня 1995 р., де А. Жуковський виголосив доповідь “Проміювання Києво-Могилянської Академії на румунські землі”. На Міжнародній конференції “Петро Могила і сучасність”, організованій Інститутом філософії НАН України в Києві, 15-16 березня 1996 р. А. Жуковський доповідав про “Місце Требника у богословській спадщині Петра Могили”. Доповідь про “Требник” Петра Могили вчений виголосив і на Третньому з'їзді Міжнародної асоціації українців, що проходив у Харкові 26-27 серпня 1996 р. В цьому ж році Аркадій Іларіонович підготував до видання “Катехізіс” Петра Могили в оригіналі і з паралельним перекладом. 5 листопада 1996 р. А. Жуковський взяв участь в, організованому з допомогою Посольства України у Франції і ЮНЕСКО, Міжнародному колоквиумі дослідників життя і творчості П. Могили та його епохи, а також у зборах з нагоди канонізаційного процесу Петра Могили, що відбулись в Києві 12 грудня 1996 р. 14 січня 1997 р. на підсумковій науковій конференції, присвяченій 400-річчю Петра Могили у Києві, зачитано доповідь Аркадія Іларіоновича “Петро Могила як культурний діяч і організатор Київської Колегії-Академії” [14, с. 11], в цьому ж році вийшла стаття дослідника “Петро Могила – засновник Київської Колегії-Академії і реформатор освіти в Україні” [15], де подано стислу характеристику діяльності Петра Могили на ниві реформування освітнього процесу. В 1996 р. було видано працю вченого “Феномен Петра Могили” [16].

27 серпня – 1 вересня 1990 р. в Києві відбувся Конгрес українців, організований Міжнародною Асоціацією українців і Академією Наук УРСР, а також Республіканською Асоціацією українців. А. Жуковський виступив на Конгресі з доповіддю “М. Грушевський і журнал “Україна” [17, с. 211]. 15 жовтня 1996 р. в Парижі відбулась ювілейна наукова конференція для відзначення 130-ліття народження М. Грушевського. Вона була організована НТШ в залі бібліотеки ім. С. Петлюри. На цій конференції виступив А. Жуковський з доповіддю “Михайло Грушевський і Франція”, де проаналізовано зв'язки Грушевського з французькими істориками та політиками. Автор розглянув “Всесвітню історію” Грушевського, зокрема, розділи, присвячені історії Франції. Аркадій Іларіонович запропонував опублікувати французькою мовою монографію про Грушевського, в якій крім біографічних даних про вченого планували видати деякі статті з загального українознавства і дещо з його публіцистики [18, с. 419-420]. На запрошення Президії НАН України голова НТШ виголосив доповідь “Оцінка Михайла Грушевського творчості Петра Могили” [14, с. 12].

Аркадій Жуковський був учасником “Круглого столу” у Славську, на якому координатори і диспутанти ділилися своїми міркуваннями та гіпотезами стосовно різних періодів історії України. Дискусійний “Круглий стіл” охоплював вісім тематичних циклів: 1) історія України нової доби; 2) Україна в міжнародних відносинах; 3) суспільно-політичний рух на Україні XIX ст.; 4) історія гетьманщини; 5) релігійне життя на Україні; 6) історія середньовічної культури України; 7) Україна і Схід; 8) українське джерелознавство та археографія. Конференція відбувалась 3-6 вересня 1990 року [19, с. 242].

Оскільки провідним зацікавленням Аркадія Іларіоновича була історія церкви, то він брав участь в багатьох конференціях, присвячених релігійним питанням. Зокрема, 18-20 жовтня 1963 він взяв участь у конференції з нагоди 90-ліття НТШ і виступив з доповіддю “Сучасний стан Церкви в СРСР, зокрема в УРСР” [12, с. 16]. Крім вище зазначених конференцій з нагоди річниці прийняття Берестейської унії та заходів, присвячених митрополитові Петру Могили, 25-27 червня 1993 р. дослідник виступив із доповіддю “Українська Православна Церква і Константинопольська патріархія в ХХ ст.” на Міжнародній науковій конференції на тему: “Українське Православ’я – історія, сучасність, перспективи”, організованій Інститутом філософії та Інститутом історії АН України в Києві. Також Аркадій Іларіонович 7-8 грудня 2000 р. виступив на конференції “Християнство і Україна” в Мюнхені з доповіддю “Головні орієнтири релігії й Церкви в Україні”. 14 червня 2001 року голова НТШ в Європі взяв участь у міжнародній конференції в Римі, організованій Посольством України при Ватикані з доповіддю “Сучасний релігійний стан в Україні і відносини між Церквою і державою”. 8 вересня 2001 року Аркадій Іларіонович виступив на III Всесвітньому Форумі Українців з доповіддю “Православна Церква в Україні і устремління до єдності” [6, с. 5].

Але не завжди Аркадій Іларіонович брав участь в організації конференцій, часто він на таких заходах просто представляв Товариство. Зокрема, він виступав із доповідями на ювілейній конференції, присвяченій 125-ій річниці від дня народження М. Грушевського у Львові – 27-29 серпня 1991, симпозіумі “Леся Українка і світова культура” в Луцьку – 2 вересня 1991, Світовому форумі українців у Києві – 21-24 серпня 1992, прес-конференції про “Енциклопедію українознавства” у Чернівцях (там же також 2 вересня 1992 р. виступив у Чернівецькому університеті) [3, с. 45]. 12 січня 1994 р. на засіданні Президії АН України вчений подав інформацію про НТШ в Європі і про працю Інституту “Енциклопедії українознавства” [20, с. 10]. 18-20 серпня 2001 року А. Жуковський та Й. Лесів взяли участь та у відзначенні 10-ої річниці незалежності України в Києві [3, с. 46]. Також дослідник взяв участь у конференції про Україну в Барселоні, що проходила 21-25 жовтня 1998 р., а на 4-му Міжнародному конгресі українців в Одесі – 26-29 серпня 1999 р. був єдиним учасником з Франції і крім виголошення трьох доповідей: про О. Оглоблина, українознавчі студії у Франції, генезу і структуру “Енциклопедії сучасної України”, він відбув нараду зі Світовою Радою НТШ та з головною редакцією “Енциклопедії сучасної України” [3, с. 52].

Одним із провідних напрямків діяльності Аркадія Іларіоновича Жуковського як голови НТШ в Європі є сприяння налагодженню україно-французьких культурних зв’язків, а також дослідження їх розвитку на окремих етапах. Так на запрошення голови групи дружби “Франція-Україна”, Плена Барро, голова НТШ в Європі виступив 5 грудня 2001 р. у французькому парламенті (Assemblée Nationale) в рамках міжнародного колоквиуму, присвяченого 10-ій річниці незалежності України. Серед низки французьких доповідачів-парламентаристів і славистів та чисельної делегації з України, А. Жуковський виголосив доповідь “Французько-українські культурні відносини”. В 2002 р. доповіді цього колоквиуму були видані в Парижі окремим випуском “L’Ukraine, situation et perspectives dix ans après l’indépendance” (“Україна, стан і перспективи після десяти років незалежності”).

У журналі “Український історик” в 2001 р. було поміщено статтю голови НТШ в Європі “Українознавчі студії у Франції” [21, с. 151-166], в якій автор аналізує дослідження про Україну у Франції з другої половини ХІХ-го століття до сьогодні.

В 1998 р. Посольством України в Франції при співпраці з НТШ, з нагоди візиту президента Жака Ширака в Україну, була видана франкомовною брошурою “La France et l’Ukraine” (“Франція та Україна”) [3, с. 53]. Видавці – Українське Посольство в Франції і НТШ в Європі, вважали за потрібне поширити відомості про українсько-французькі зв’язки українською мовою. При цьому було значно розширено зміст попередньої праці, внаслідок чого у Львові з’явився добре ілюстрований довідник “Україна і Франція: нариси багатовікової історії відносин” (2001 р., 224 с.). До цієї праці увійшли статті А. Жуковського, зокрема “Україна і Франція. Історичний нарис”, “Українці у Франції, історичний огляд”, “Українознавчі дослідження у Франції”, “Українські науковці у Франції”. Також НТШ в Європі спільно з Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського в Києві взяло участь у виданні творів військового лікаря Наполеона Домініка П’єра де ля Фліза, що з’явилися у двох томах в 1996 – 1999 рр. [3, с. 50]

З нагоди відзначення двохсоті річниці з дня народження визначного українського математика Михайла Остроградського, НТШ віднайшло в “Записках Французької Академії” статті, написані українським вченим французькою мовою під час навчання і дослідів у “Collège de France” в Парижі у 1822 – 1828 рр. Повідомлення про Остроградського з’явилося у “Бюлетені Французької Асоціації Українських Студій”. В цьому “Бюлетені” НТШ в Європі постійно подає українознавчі матеріали. Також Товариство допомагало у зборі інформації для “Guide de la presse Alphonse” (“Каталог преси Альфонс”) в сучасній Україні з характеристикою основних українських пресових органів. Цінною інформацією були досліді перепису населення в Україні з кінця 2001 року, які вказують на національні відносини і збільшення чисельності українців та значне зменшення чисельності росіян. Ці досліді разом з аналізом А. Жуковського “Les résultats du recensement de 2001 en Ukraine” (“Результати перепису населення 2001 р. в Україні”) були поміщені в “Бюлетені Асоціації Українських Студій” [6, с. 7].

Заходами голови Товариства в університетському виданні “*Patrimoine littéraire européen*” (“Європейська літературна світлиця”) за редакцією проф. Жан-Клода Поле (в-во “*de Boeck Universität*”) з’явилися довідки і перекладені уривки з творів Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки; в останніх томах з’явилися твори Василя Стефаника, Миколи Хвильового і Юрія Яновського.

НТШ в Європі проводило заходи з вшанування пам’яті визначних членів Товариства, що здійснили вклад в налагодження зв’язків з Францією: Олександра Шульгіна, презентуючи його книжку “Україна і червоний жах. Погроми в Україні”, що з’явилася у видавництві ім. Олени Теліги в Києві в 2001 р., а також окремі праці Ілька Борщака. Для того, щоб видати книгу останнього, з Сарсельського архіву було доставлено Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського при НАН України матеріали, що увійшли до праці “Україна в літературі Західної Європи”, яка побачила світ в Києві в 2000 р.

У січні 2002 р. Аркадій Іларіонович на презентації в Києві першого тому “Енциклопедії сучасної України” представив участь Товариства в цьому виданні. 12 лютого 2002 р. Інститут географії НАН України включив у склад Координаційної ради з підготовки та видання “Національного атласу України” голову НТШ в Європі. 26-29 серпня 2002 р. Аркадій Жуковський взяв участь у П’ятому конгресі Міжнародної асоціації українців у Чернівцях, де він представляв також Французьку асоціацію українських студій. На цьому конгресі він реферував україністику в Західній Європі і виголосив доповідь про історіографію Буковини [6, с. 6].

18 грудня 2002 р. НТШ в Європі разом з Посольством України в Франції, Французькою Асоціацією Українських Студій та Українською бібліотекою імені Симона Петлюри організувало конференцію, присвячену 280-ій річниці з дня народження Григорія Сковороди в Інституті Слов’янських Студій. На ній А. Жуковський виступив з доповіддю “Г. Сковорода і Могилянська Академія” [6, с. 7].

18-21 серпня 2003 р. проходив VIII Світовий Конгрес Українців в Києві, на якому А. Жуковський був керівником сесії Світової Наукової Ради Світового Конгресу Українців, і виступив з доповіддю “Українська наукова діяльність в Західній Європі” та представив найновіші видання НТШ в Європі. Під час цього Конгресу від імені Товариства вчений запропонував порядок з “Енциклопедією сучасної України” приступити до видання “Малої Енциклопедії сучасної України”, тобто скороченого видання, призначеного для широкого читача. Цим виданням мав зайнятися секретар координаційного бюро “Енциклопедії сучасної України” Микола Железняк.

2-6 вересня 2003 р. Аркадій Іларіонович взяв участь у міжнародній конференції, присвяченій церковній історії України, в Гаццада біля Мілану (Італія), на якій виголосив доповідь “Відновлення православної митрополії в Києві і реформи Петра Могили”.

11 лютого 2004 р. голова НТШ в Європі взяв участь у конференції, організованій Французькою Академією Наук (*Institute de France*), на якій президент НАН України Борис Патон представив діяльність Національної Академії Наук України. При цій нагоді Аркадій Жуковський порушив справу співпраці Товариства з науковим світом України та справу ситуації наукового осередку у Сарселі.

9 березня 2004 р. разом з Посольством України в Франції НТШ в Європі організувало колоквіум, присвячений 190-ій річниці з дня народження Тараса Шевченка, на якому доповідав і Аркадій Жуковський. До цієї річниці Товариство видало книгу за редакцією А. Жуковського “*Taras Chevtchenko (1814 – 1861). Etudes et traductions*” (“Тарас Шевченко. Студії і переклади”). Крім передмови і бібліографії, праця охоплює три розділи: статтю Марії Шеррер “Шевченко – національний поет України”, вибір найкращих перекладів 23 поезій Шевченка та розвідку Аркадія Жуковського “Студії і французькі переклади творів Шевченка”. Книга багато ілюстрована репродукціями художніх творів Шевченка та пам’ятників, присвячених йому.

10 травня 2004 р. з ініціативи Посольства України у Франції і під проводом голови НТШ в Європі Аркадія Жуковського організовано колоквіум на тему “Мистецтво України: історія, традиції, актуальність”. У колоквіумі взяли участь віце-прем’єр-міністр Дмитро Табачник, доповідачі з України і Франції [6, с. 8].

Найобширнішою працею, виданою НТШ в Європі, є франкомовна “Антологія української літератури XI – XX ст.”, що з’явилася в 2004 р. Концепцію праці подав Аркадій Жуковський. Над книгою Товариство працювало шість років і вона з’явилася за редакцією Мішеля Кадо, Аркадія Жуковського, Віктора Коптілова, Еміля Круби та Ірини Попович. Біо-бібліографічні нотатки про авторів готували В. Коптілов, А. Жуковський, Е. Круба. В кінці книги подано короткі дані про перекладачів творів, вміщених в “Антології” (список підготував Аркадій Іларіонович). Технічна ж редакція всього твору належить Ірині Попович.

В цій книзі є чотири розділи: давня література (XI –XV ст.), відродження і бароко (XVI –XVII ст.), національне відродження (XIX ст.) і сучасний період (XX ст.). До чотирьох додано ще один розділ, присвячений літературній критиці. Антологія незабаром матиме продовження. Її доповнений варіант планується здійснити французькою, англійською та німецькою мовами. Підтвердженням цьому стала зустріч в серпні 2004 р. голови НТШ в Європі Аркадія Жуковського з надзвичайним і повноважним послом Франції в Україні Філіппом де Сюременом, який схвалює поглиблення культурних зв’язків між Францією й Україною, наголошуючи на активній потребі таких видань.

14 жовтня 2004 р. А. Жуковський разом з Ю. Сергеевим та В. Коптіловим взяв участь у презентації "Антології української літератури" в Культурному центрі Посольства України в Франції, а 10 листопада цього ж року Аркадій Іларіонович взяв участь у презентації цього видання в Французькому Культурному центрі в Києві. В Києві у презентації також взяли участь Аїша Керубі, Микола Жулинський і Валерій Шевчук [6, с. 9].

20 лютого 2006 р. відбулася наукова конференція "Українське питання в європейській дипломатії 18-го століття і Григорій Орлик" у Французькому національному інституті східних мов і культур (INALCO) за сприяння Посольства України у Франції та за участю посла України у Франції Юрія Сергеева. На конференції було висвітлено дипломатичну і військову діяльність сина гетьмана Орлика, а також роль українського козацтва в українсько-французьких контактах того часу. У ході конференції з доповіддю виступив А. Жуковський. Завершенням наукової події стало відкриття у приміщенні Культурно-інформаційного центру Посольства України у Франції виставки оригіналів документів із особистого архіву Григорія Орлика, які зберігаються у Франції.

В цілому можна ствердити, що Аркадій Іларіонович Жуковський сприяв організації наукового життя українців за кордоном. Його науковий доробок є складовою українознавства у Франції і української зарубіжної історіографії. Особливе значення мала організаційна праця вченого в НТШ в Європі, оскільки вона здійснювалась в багатьох напрямках. Це була участь у наукових конференціях як представника НТШ і організація подібного роду конференцій; здійснення наукових досліджень, зокрема, в напрямку франко-українських відносин та ін.; забезпечення зв'язків НТШ в Європі з іншими науковими установами і особливо з НТШ у Львові; забезпечення функціонування осередку НТШ в Сарселі; праця над видавничими проектами товариства: "Енциклопедією українознавства", "Енциклопедією сучасної України", англомовною "Енциклопедією України" та ін.

Тематика наукових конференцій, співорганізатором та учасником яких був А. Жуковський, часто співпадала зі сферою його наукових зацікавлень. Зокрема, дослідник брав участь у конференціях, присвячених митрополитові П. Могилі, М. Грушевському, а також історії церкви та історії Буковини.

Як голова НТШ в Європі, Аркадій Іларіонович сприяв налагодженню франко-українських культурних зв'язків. Його праця в цьому напрямку виявлялась у організації конференцій у Франції та в Україні, присвячених відомим українським діячам, що тим чи іншим чином були пов'язані з Францією, у виданні франкомовних перекладів українських творів, а також у виданні творів, присвячених україно-французьким зв'язкам. Завдяки А. Жуковському були налагоджені зв'язки НТШ з Українським посольством у Франції, а також з вищими органами державної влади Франції.

Джерела та література

1. 20-ліття відновлення Наукового товариства імені Шевченка // Володимир Кубійович. Мемуари. Роздуми. Вибрані листи. – Париж; Львів, 2000.
2. Кубійовича В. Мені 70. – Париж; Мюнхен, 1970.
3. Жуковський А. Нарис історії Наукового товариства ім. Шевченка в Європі. – К., 1999.
4. Яремчук Д. 75-річчя проф. Аркадія Жуковського // Український голос. – 1997. – 10 лютого.
5. Винар Л., Атаманенко А. Академік Аркадій Жуковський: історик і енциклопедист // Український історик. – 2003. – № 1-5 (156-160).
6. Хроніка важніших подій НТШ між XVI і XVII Загальними Зборами (9 вересня 2000 – 27 січня 2005) // Вісті Наукового Товариства імені Шевченка в Європі. – Січень 2005. – Ч. 28.
7. Оглоблин О. Реферати про діяльність і творчість українських істориків // Український історик. – 2000. – № 1-3 (144-146).
8. Янів В. Нарис співдії НТШ і УВУ в екзилі // Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського Вільного Університету: Міжнародна наукова конференція: Пряшів, Свидник, 12-15 червня 1991 р. – Київ; Львів; Пряшів; Мюнхен; Париж; Нью-Йорк; Торонто; Сідней, 1992.
9. Наукове Товариство імені Шевченка в Європі. Хроніка // Український історик. – 1990. – № 1-4 (104-107).
10. Жуковський А. Прошли XVI Загальні Збори НТШ на Західну Європу // Вісник НТШ. – Осінь 2000.
11. Наукові сесії і конференції // Вісті НТШ в Європі. – Париж. – 1963. – Ч. 10.
12. Виставки книжок // Вісті НТШ в Європі. – Париж. – 1963. – Ч. 10.
13. Винар Л. Звіт Наукової Ради при СКВУ (від 2 грудня 1983 р. до 24 листопада 1988 р.) // П'ятий світовий конгрес вільних українців 1988. – Торонто; Нью-Йорк; Лондон, 1993.
14. Культурно-імпрезова діяльність // Вісті НТШ в Європі. – Сарсель. – 1997. – Ч. 26.
15. Жуковський А. Петро Могила – засновник Київської Колегії-Академії і реформатор освіти в Україні // Український історик. – 1997. – № 1-4 (132-135). – С. 61-70.
16. Жуковський А. Феномен П. Могилы. – К., 1996. – 270 с.
17. Перша ювілейна конференція присвячена М. Грушевському в Європі. Хроніка // Український історик. – 1991. – № 1-2 (108-109). – С. 211.
18. Жуковський А. Ювілейна наукова конференція в Парижі для відзначення 130-ліття народження Михайла Грушевського // Український історик. – 1996. – № 1-4 (128-131). – С. 419-420.
19. Конференція НТШ у Славську: Проблеми дослідження історії України. Хроніка // Український історик. – 1990. – № 1-4 (104-107). – С. 241-242.

20. Культурно-імпрезова діяльність // Вісті НТШ в Європі. – Сарсель. – 1994. – Ч. 25. – С. 10-14.
21. Жуковський А. Українознавчі студії у Франції // Український історик. – 2001. – № 1-4 (148-151). – С. 151-166.

Summary

The article is dedicated to the characterization of the work of famous Ukrainian scholar from France Arkadiy Zhukovsky about organizational activities of Shevchenko Scientific Society in Europe.

О. М. Пашненко

МЕТОДИКА ОПИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИХ ЕКСПЕДИЦІЙ В 50-60-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

В 50-60-ті роки ХХ століття дуже довго велися суперечки щодо предмету вивчення історії за допомогою історико-краєзнавчих експедицій. Одні були схильні до вивчення всіх сторін життя населення. Інші вважали, що при вивченні треба обмежуватися дослідженнями ролі й долі етнічних, національних рис культури кожного народу. І через це постало питання: як і якими методами вивчати усну історію. Тому на той час не було досить перевіреної й загально визнаної методики проведення історико-краєзнавчих експедицій.

Але все ж таки були певні розробки з цього питання. До основних робіт під час проведення експедицій відносились: особисті спостереження дослідника, опитування населення, фіксація пам'яток культури, збір етнографічних колекцій. Найрозповсюдженішим видом робіт в 50-60-ті роки було опитування [1, с.38]. Воно мало два типи: власне опитування та анкетування. Останнє, в свою чергу, поділялося на анкети, на які самостійно відповідало місцеве населення, і анкети, якими керувалися самі дослідники в процесі польової роботи. Анкети другого типу поділялися на анкети, складені заздалегідь при підготовці до експедиції (так звані тематичні анкети й анкети бланки), і анкети, що створювалися на місці [1, с.39].

Але методисти зазначали, що анкетне обстеження рекомендувалося, головним чином, лише для вивчення сучасних процесів [2, с.123]. Тому що, по-перше, анкети дозволяли збирати масовий, доступний статистичний обробці, матеріал, який збільшував вагомість зроблених висновків. По-друге, масовий анкетний матеріал відкривав можливість шляхом порівняння даних, зібраних у різний час, простежувати динаміку й закономірності розвитку явищ сучасної культури [2, с.123]. Але й при вивченні сучасності було помилково обмежуватися збором і обробкою одних анкетних даних. Тільки сполучення анкетного методу з іншими видами робіт в експедиції, постійна перевірка анкетних даних результатами обстеження, отриманими за допомогою іншої методики, забезпечували необхідну повноту й вірогідність зібраних відомостей [2, с.123].

З особливою обережністю користувалися учасники експедицій анкетами при зборі даних з історії культури, оскільки до того часу були збережені далеко не всі явища минулого, та й співвідношення збережених пережиткових явищ у тодішній культурі зовсім інше, ніж у минулому.

Щодо основного виду робіт під час проведення історико-краєзнавчих експедицій, опитування, то воно мало свою часову особливість та методику.

Збір матеріалів шляхом опитування респондентів з місцевого населення становило найважливішу частину роботи дослідника [3, с.100]. Успіх роботи з будь-якої теми залежав від повноти й достовірності зібрання відомостей. Крім того, дані опитування – майже єдине джерело необхідної інформації.

Організатори експедицій заздалегідь планувати весь хід польової роботи, а тим більш роботу з респондентами. Методика опитування населення в 50-60-ті роки починалася з підбору потрібних осіб з місцевого населення [4, с.26]. З цією метою, приїхавши на місце роботи, дослідники зазвичай зверталися в місцеві й громадські організації. Працівники цих органів досить добре знали і місцеві умови, і людей, і, як правило, були першими радниками етнографів при виборі респондентів. Істотну допомогу в цій справі надавали працівники шкіл, клубів й інших установ [4, с.27]. Для того, щоб респонденти були обрані продумано, потрібно було правильно пояснити місцевій владі завдання експедиції. При підборі інформаторів записувались не тільки їхні прізвища й адреси, але й загальні відомості. Вік, час проживання в даній місцевості, професія, соціальний стан – все це важливо було для наступного відбору потрібних осіб, і для визначення цінності й характеру відомостей. У результаті такої попередньої роботи складався список інформаторів з короткими характеристиками кожного [1, с.39].